

UNIVERSITATEA
LUCIAN BLAGA
— DIN SIBIU —

Școala Doctorală de Filologie și Istorie

Domeniul de doctorat: Istorie

TEZĂ DE DOCTORAT

**Industrializare și schimbări sociale. Nașterea
și dezvoltarea clasei muncitoare din România
în lungul secol XIX**

Doctorand:
Vasile-Alin BURLEC

Conducător de doctorat:
Prof.univ.dr.habil. Sorin RADU

SIBIU2023

Rezumat

Istoria socială a clasei muncitoare s-a bucurat de un real interes din partea istoricilor din perioada postbelică. Cercetătorii din ambele părți ale Cortinei de Fier au încercat să reconstituie diferite aspecte ale evoluției acestui grup social, însă interesul lor s-a datorat unor cauze diferite. Partidele comuniste au instrumentalizat demersurile de cercetare din acest domeniu pentru a legitima, din punct de vedere istoric, regimurile instalate în Europa de Est, România nefăcând excepție. Între 1948 și 1989 au fost publicate numeroase articole cu scopul de a exagera importanța muncitorilor, a partidului socialist și mai apoi a celui comunist, iar studiile au fost limitate de îngrădirile ideologice existente. Având acces la sursele documentare desecretizate și literatura de specialitate pe care istoricii din perioada comunistă nu le-au putut consulta am identificat o oportunitate pentru cercetarea unei teme slab abordată de istoriografie. Importanța subiectului nu se rezumă doar la acoperirea unor lipsuri în cercetare, ci și în oportunitatea de a analiza aspecte multiple ale societății românești din perioada studiată, cum ar fi industrializarea sau reacția elitelor politice la schimbările sociale.

Ipoteza de la care am plecat a fost aceea că în România a existat o clasă muncitoare care a început să se formeze în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. O astfel de prezumție poate părea, la o primă vedere, mai degrabă simplistă, însă trebuie ținut cont de faptul că o parte a elitelor politice și culturale de la sfârșitul secolului naționalităților au negat într-o primă fază existența unei „chestiuni muncitorești”. De asemenea, unii istorici ai economiei¹ au subliniat acumularea decalajelor economice și întârzierea industrializării, proces esențial în dezvoltarea muncitorimii. Nu în ultimul rând, numărul redus al muncitorilor din fabrici și preponderența lucrătorilor din ateliere poate indica faptul că nu a existat o clasă muncitoare. Cu toate acestea, situația este similară cu cea întâlnită în Occident, unde tocmai muncitorii calificați din ateliere au fost cei care au pus bazele organizațiilor muncitorești moderne.

Pentru a oferi un context mai larg procesului de creare a unei noi clase, dar și pentru a clarifica unele aspecte de ordin teoretic, am folosit mai multe concepte preluate din științele sociale. În primul rând, „modernizarea” a reprezentat un suport util pentru descrierea unor schimbări esențiale, cum ar fi formarea unei piețe capitaliste, apariția unor grupuri sociale?!?!

¹ Vezi Bogdan Murgescu, *România și Europa. Acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Iași, 2010, 523 p. și Dan Velicu, *Originile decalajului nostru față de Occident*, Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2021, 358 p.

moderne, creșterea diviziunii în diferite sfere sociale, precum diviziunea muncii, dezvoltarea birocrăției, urbanizarea, apariția culturii de masă sau dezvoltarea căilor de comunicație. Fiind un aspect important al modernizării și a apariției muncitorimii, industrializarea a fost prezentată, atât din punct de vedere teoretic (revoluție sau evoluție graduală), cât și practic, în special datorită precondițiilor necesare dezvoltării unei economii moderne. Transformările sociale au fost o noutate pe continentul european în secolul al XIX-lea, iar pentru identificarea unor astfel de mișcări în România, am utilizat modelul avansat de Charles Tilly,² în special a caracteristicilor WUNC (worthiness, unity, numbers, commitment/ vrednicie, unitate, număr, angajament). În cazul social-democrațiilor din România a fost necesar și conceptul de „contracultură” utilizat de Annie Kriegel³, socialiștii înființând numeroase asociații care au acoperit o gamă variată de activități (coruri, biblioteci, organizații sportive, cercuri de lectură) care au inclus mai multe categorii sociale. Nu în ultimul rând, pentru încadrarea într-un context mai larg a acțiunilor întreprinse de muncitori sau elitele politice, am împrumutat metoda *descrierii dense* (thick description) a antropologului american Clifford Geertz⁴.

Utilizarea unor surse variate a fost un pas esențial în procesul de cercetare. Materialele publicate în perioada comunistă au fost întrebuințate pentru identificarea celor mai importante evenimente ale evoluției muncitorimii din România din perspectiva regimului. Lucrările apărute în străinătate au oferit un real ajutor în definirea conceptelor folosite, dar și pentru studierea comparată a evoluției organizațiilor muncitorești din alte state ale Europei, precum Marea Britanie, Franța, Germania și Rusia. Organele de presă apropiate partidelor politice, dar și presa independentă au oferit informații importante cu privire la activitățile asociațiilor înființate de muncitori, condițiilor de muncă sau dezbaterilor politice, atât cele de la tribuna Parlamentului, cât și cele de la nivel local. Documentele de arhivă, cu precădere cele întocmite de Poliție, au scos în evidență temerile elitelor politice față de activitatea mișcării socialiste sau cea a micilor grupuri de anarhiști din România. Nu în ultimul rând, statisticile întocmite de autoritățile statului au subliniat diversitatea etnică sau religioasă a muncitorilor din orașele românești.

Lucrarea a fost concepută astfel încât să ofere un cadru general, pentru ca mai apoi să fie dezbătute cele mai importante aspecte ale dezvoltării muncitorimii din țară. În prima parte au fost

² Charles Tilly, *Social Movements, 1768-2004*, Paradigm Publishers, Boulder, Londra, [s.a.], 194 p.

³ Stéphane Courtois, *Lenin. Inventatorul totalitarismului*, Polirom, Iași, 2019, p. 104.

⁴ Clifford Geertz, *Interpretarea culturilor. Eseuri alese*, trad. Cipriean Șiulea, Tact, Cluj-Napoca, 2014, p.

prezentate conceptele utilizate, iar în capitolul al II-lea m-am concentrat atât pe scoaterea în evidență a dezbaterilor privind industrializarea, cât și a evoluției dezvoltării industriale din România. Următoarele părți au acoperit exclusiv aspecte ale lumii clasei muncitoare, cum ar fi organizațiile uvrierilor, aderarea la principalele curente ideologice ale perioadei, dar și reacția elitelor politice și culturale la creșterea importanței muncitorilor în economie. Nu în ultimul rând, în capitolul final am surprins faptul că o mișcare muncitorească bine organizată s-a putut dezvolta nu doar în București, ci și în provincie, în special în orașele-porturi Galați și Brăila.

Ca urmare a analizei surselor istorice am ajuns la concluzia că, în ciuda întârzierii procesului de industrializare, în România perioadei studiate s-a format o clasă muncitoare cu unele caracteristici asemănătoare cu cele din alte state europene, dar și cu unele trăsături distincte. La fel ca în restul continentului european, primele organizații muncitorești au fost cele de ajutor reciproc înființate de lucrători calificați, în timp ce necalificații au reușit să se organizeze mult mai târziu. Până la izbucnirea Marelui Război, au fost create diferite tipuri de asociații, cum ar fi sindicatele, cooperativele, corporațiile sau băncile meseriașilor. Cu toate acestea, slaba dezvoltare industrială a avut ca efect crearea unui mic număr de muncitori care nu au reușit să-și dezvolte o tradiție organizatorică puternică, astfel că sindicatele sau cooperativele nu au avut un număr mare de membri precum în vestul Europei. Având un sistem politic și legislativ de inspirație Occidentală care a permis răspândirea unor curente politice diverse, o mică parte a muncitorimii a încercat nu doar să participe, ci și să influențeze organizațiile politice de la nivel local. Importanța industriei pentru economia României și creșterea numărului de muncitori a dus la crearea unei „chestiuni muncitorești” care a atras atenția decidenților politici care au dorit rezolvarea eventualelor probleme generate de acest fenomen înainte de a deveni la fel de acut precum în țările mai dezvoltate. În acest sens, au fost folosite atât metode coercitive, precum utilizarea Poliției, Jandarmeriei sau Armatei pentru intimidarea angajaților din industrie, cât și crearea unei legislații moderne pentru protecția lucrătorilor. Dorind a urmări evoluția clasei muncitoare după modelul inaugurat de E.P. Thompson, am căutat să prezint acțiunile, ideile și doleanțele muncitorilor cu scopul de a întregi imaginea istoricilor cu privire la societatea românească până la izbucnirea Marelui Război.